

РЕЦЕНЗИЯ

**От проф. д-р Даниела Кирилова Дженева – АМГИИ-Пловдив
на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“**

Автор: Айше Ибрахимова Реджеб

**Тема: „Танцовият фолклор в турската сватба от Южното Лудогорие –
история и съвременност“**

**Научен ръководител: доц. д-р Мария Кърджиева
при ВСУ „Черноризец Храбър“, катедра „Изкуства“**

Предложеният за рецензиране дисертационен труд на Айше Реджеб е озаглавен „Танцовият фолклор в турската сватба от Южното Лудогорие – история и съвременност“. Избраната тема предизвиква интерес с това, че поставя актуални въпроси относно етногенезиса и взаимовлиянията при съхранението през годините на сватбената обичайна система при турците от Южното Лудогорие. Разглеждат се процесите на развитие и приемственост на локално и регионално ниво. Обогатяват се етнографските проучвания относно сватбената обредност и свързаните с нея музикално-танцови действия, подробно описани и анализирани от докторантката. Очевидно е, че тя познава в дълбочина състоянието на изследваната фактология и изборът на темата кореспондира с образованието и, и с професионалната и реализация и достижения.

Айше Реджеп е магистър по „Сценични изкуства, мениджмънт и продуцентство“ във ВСУ – Варна, по „Предучилищна педагогика“ и по „Начална училищна педагогика“ в ШУ – Шумен. Завършила е и 2-годишен курс по програма Europe Aid „Медии, власт, малцинствени групи“ към Център за социални политики в НБУ – София. Дългогодишният и задълбочен професионален опит в областта на образованието и културата и дава мащабна основа от познания и компетенции по проблематиката на труда. Подходът към изследването на турската сватба в Южното Лудогорие е определено научен и аналитичен. Разглежданите въпроси са актуални и значими предвид съвременните културни и социални процеси, водещи до промени в традиционната сватбена обредност, дори в затворените общности. Определено с научен принос е и изследването на характерните особености на турската сватба в слабо проучения район на Южното Лудогорие. Достоверността на материала се доказва от събраните емпирични факти от 15 селища, включващи неподправени етноложки и фолклорни данни за хората, игрите и „действащите“ лица в тази обредност.

Предложеният за рецензиране дисертационен труд е с обем от 248 страници. Съдържанието е структурирано в увод, три глави и заключение. Използваната литература наброява 175 заглавия вкл. издания и статии от български и чужди автори. Приложенията /3 на брой/ включват списък с имената на 56-ма информатори, речник на чуждите /турски/ думи, както и 49 снимки /архивни и съвременни/, илюстриращи основната тема на дисертацията.

Представен е и Автореферат, който отговаря изцяло на съдържанието на дисертационния труд и адекватно и аналитично отразява основните положения, изводи и приноси. Приложен е списък със седем публикации по темата на разработката като отделните научни позиции на докторантката са изложени пред

три Висши Училища, Институт по балканистика към БАН, както и в Украински сборник по проблемите и перспективите на хореографията. Отразени са и единадесет публикации от по-ранен период преди зачисляването в докторантура към ВСУ „Черноризец Храбър“, в катедра „Изкуства“, докторска програма „Хореография“.

В увода авторката обосновава актуалността и значимостта на темата с липсата на задълбочени проучвания относно игровите и танцови образци, свързани с турската сватба от Южното Лудогорие, особено на фона на огромното многообразие от локални варианти на този вид обичайно-обредна система. Формулира основната цел на дисертационния труд със стремежа да се оцени състоянието и възможностите за съхранение и развитие на турската сунитска сватба от изследваните 15 села с преобладаващо турско население. Във връзка с това дефинира 6 основни задачи, унисонното решаване на които, би довело до доказване на Авторовата теза, че: *„Турският сватбен фолклор от Южното Лудогорие съхранява старинни елементи от културата на турската общност в България и може да послужи за основа на нови сценични интерпретации от фолклорните колективи към различни културни институти, които да я презентират като част от Световното културно нематериално наследство.“* Посочва използваните 3 основни изследователски метода за тази цел, както и предполагаемите ограничения, които не са анализирани в текста на труда.

В първа глава, озаглавена „Обредния цикъл на турската сватба от Южното Лудогорие – история и съвременност“ авторката си поставя за цел да проследи развитието на турската сватба в културно-исторически план. За начало тя формулира 3 основни групи „ключови понятия“ като позовавайки се на утвърдени специалисти от областта на етнографията и фолклора обяснява

тяхното значение. По мое мнение не считам, че е уместно да се прави етимологичен анализ на думи и термини, навлезли трайно в нашия език като: фолклор, обичай, обред, сватба, танц и т. н. В параграф 1.1. се излиза от поставената цел и вместо да се започне с ретроспекция на известните в тази насока научни трудове се преминава в историко, социално, политически калейдоскоп от понятия и тяхното значение. Този параграф завършва с пространен анализ на териториалния, етнически и времеви обхват на изследването. Тук вече се навлиза в същността на проблематиката. Формулирани са четири периода, които бележат определени специфични промени в сватбената обредност на традиционната турска сватба. Следва преглед на традициите в обредния цикъл. Докторантката формулира основните етапи на сватбата и отделните фактори, които са обусловени от обективни или субективни предпоставки. Анализира промените в съвременната турска сватба и извежда определено научни изводи по фактологията, като в заключение обобщава, че: *„Навлизането на нови елементи е част от естествените процеси в развитието на обредността. Затова и настъпилите промени са резултат не толкова на влиянието на заобикалящата околна среда, колкото на глобалните процеси на модернизация“.*

Втора глава – „Танцовият фолклор в турската сватбена обредност от Южното Лудогорие“ докторантката прави задълбочена теоретична разработка възоснова на проведените от нея теренни проучвания в селата: Бели Лом, Веселина, Каменар, Гороцвет, Градина, Ловско, Чудомир, Синя вода, Хума, Владимировци и Ножарово. Много точно описва предсватбените хора и игри като формулира времето и мястото на действието, с какво послание /вярване/ се изпълняват и с какъв вид обредност от предходни епохи са свързани. Охарактеризира съдържанието и формата на танцовото действие. Определя

характера на изпълнение, а по отношение на стила стига до извода, че преобладават бавните и плавни движения, имащи за цел да доведат до ритуално „разплакване“, но постепенно във времето някои от тях са отпаднали и са заменени от по-игриви и по-бързи движения.

Също така подробно и задълбочено са анализирани игрите и хората по време на същинската сватба. Систематизирани са 13 от тях по жанр, по форма и хват, тактов размер, функция и участници. Ценен научно-приложен принос е подробното описание на 3 от тях по тактове /движения на краката, на ръцете, посоки и ракурси/, а след това и по фигури, като включително описва стиловите особености и характера на изпълнение на самия танц. Специално място в труда е отделено и на обредните вещи /сватбените аксесоари/ като е обяснена символиката на всеки един от тях по отделно. Докторантката обобщава, че: *„сватбеният танц на турците – сунити от Южното Лудогорие е неделима част от техните религиозни възгледи, които се отличават с богата семантична натовареност...“* и че *„отпадането и добавянето на нови обредни елементи е в пряка връзка с културно-историческото развитие на етноса“*.

С този извод навлиза в третата обособена част на втора глава, относно влиянието на Социализма и Възродителният процес върху танцовия фолклор от турската традиционна сватба. Разглежда причините и процесите, довели до откъсването на младите хора от традиционната народна култура като разширява анализа до наши дни, включвайки и демократичните промени в България след 1989 г. Докторантката извежда категорични изводи относно видовете промени, настъпили в сватбената обредност от проучените селища и ги класифицира в 9 обособени сфери на влияние върху културната идентичност на местното население.

В глава трета – „Съхранение и развитие на турския сватбен фолклор“,

Айше Реджеп изключително категорично, с дълбоко разбиране на проблематиката и в пълнота разглежда ролята на „Народното читалище“ като стожер между миналото и настоящето по опазването на традиционната култура на местното население. Формулира основните цели пред читалищата, като културно-просветни организации с демократичен характер и подчертава тяхната уникалност и международно признание. Посочва най-важните задачи пред тях като културни институции, които включват: опазване на фолклора, целенасочена работа по възстановяването на битоващите в миналото обичаи от празнично-обредния календар, създаване на етнографски сбирки, подкрепа за любителското народно творчество и не на последно място – специално внимание към младите участници в тези процеси. В таблица са представени петнадесетте читалища от проучените селища с видовете им дейности и фолклорни колективи. Анализирани са предпоставките за оформянето на техния специфичен облик като: демографската характеристика, етническият профил, съхраняването на традиционните дейности и развитието на нови такива.

Творческият процес в читалищата е разгледан в контекста на видовете любителски състави като ясно са формулирани и разграничени критериите при изграждането на репертоара на всеки вид по отделно. Обръща се внимание и на „вярната“ интерпретация и обработка на автентичния фолклор като изключителна предпоставка за създаването на оригинални сценични образци. Анализирани са основните композиционни похвати по овладяване на формата и съдържанието на действия фолклорен танц, като авторско произведение в резултат на творческия подход на автора-хореограф.

Докторантката не излиза от основната тема на дисертационния труд. В последната част на трета глава тя съпоставя самобитността на турската сватба с регистрираните в Представителния списък на ЮНЕСКО български образци на

нематериалното културно наследство и констатира: „Включването на „Турската сунитска традиционна сватба от село Веселиново“ в кандидатурата на Световния културен проект ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища“ е опит да се съхранят многообразието и локалните специфики, които са част от фолклорното богатство на страната ни.“

Дисертационният труд завършва със заключение, в което се обобщават резултатите от направения анализ на Авторовата теза. Изведените от докторантката научни приноси ясно и точно отразяват постиженията на труда в две направления, както в теоретична, така и в практико-приложна насока.

Въз основа на представеното ни задълбочено научно изследване, многобройните публикации по темата, както и цялостната професионална дейност на Айше Реджеп си позволявам да препоръчам на уважаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“.

14.02.2019 г.

Рецензент:

/проф. д-р Даниела Дженева/